

کودک، طبیعت، شهر

ضرورت بازگرداندن مناظرها و طبیعی به محیط زندگی کودکان

Email: zamanizz91@gmail.com

زهرا زمانی / کارشناس ارشد معماری منظر

◀ **کاهش امکان پیاده‌روی:** در گذشته بسیاری از کودکان پیاده به مدرسه می‌رفتند و در مسیر با طبیعت و گیاهان اطراف خود ارتباط برقرار می‌کردند ولی امروز کودکان به علت کمبود زمان و مسایل ایمنی با وسایل نقلیه و سرویس به مدرسه می‌روند. (Rivkin, 1997)

◀ **اشغال فضاهای طبیعی توسط عناصر شهری:** خیابان‌ها و ساختمان‌ها زمین‌هایی را اشغال می‌کنند که قبلاً درخت، حیوان و آب در آنها وجود داشته است. جمعیت رو به رشد در شهرها به معنی زمین کمتر برای بازی کودکان است. (White and Stoecklin, 1998).

◀ **ناامنی محیط بیرون:** اوضاع نامطلوب اجتماعی و وجود مسایلی مانند بی‌خانمانی، جرم، سوءاستفاده‌های جنسی و قتل موجب می‌شود که حضور در بیرون از خانه نسبت به گذشته خطرناک‌تر باشد. کودکان شهری معمولاً در محیط‌هایی حس شده‌اند که فرصت کمی برای کشف خود و تجربه محیطی در طبیعت به آنها داده می‌شود. (Malone and Tranter, 2003).

◀ **آلودگی محیط زیست:** عدم مدیریت کارآمد و تأثیرات جانبی استفاده از تکنولوژی، موجب آلودگی زیاد محیط‌های طبیعی مانند رودخانه‌ها، دریاچه‌ها و چشمه‌ها شده است. (White, 2002).

◀ **گازهای آلوده و خطر بازی در بیرون:** با وجود دسترسی به سایت‌های طبیعی تمیز، در بعضی مکان‌ها هوا به همراه ذرات آسیب‌رسان، گازها و اشعه فرابنفش آلوده، باعث می‌شود کودکان بیشتر در معرض خطر آلودگی هوا قرار گیرند زیرا شش‌های آنها هنوز در حال رشد است و نسبت به انسان‌های بالغ بیشتر نفس می‌کشند. (Rivkin, 1997).

◀ **اشتغال والدین و پر بودن زمان آنها:** این عامل موجب می‌شود که نظارتی بر آنها نداشته باشند و برای تماس کودکان با طبیعت

امروزه در محیط‌های شهری با گذراندن بیشتر اوقات زندگی در داخل ساختمان‌ها، شکاف عمیقی با نحوه زندگی گذشته به وجود آمده است. در گذشته بچه‌ها می‌توانستند بدون هیچ محدودیت و نظارتی بازی کنند، به جستجو بپردازند و با طبیعت ارتباط مقابله‌ای داشته باشند. زندگی کودکان امروز بیشتر ساختارمند و تحت نظارت است که فرصت کمی برای بازی آزاد، یادگیری و اکتشاف به آنها می‌دهد؛ زیرا محدوده بازی آنها بسیار کوچک شده است. این مقاله به اهمیت طبیعت در زندگی کودکان می‌پردازد تا ضرورت بازگرداندن این محیط‌ها به زندگی کودکان بیشتر درک شود.

واژگان کلیدی: طبیعت، تکامل، محیط زیست، کودک.

علل از بین رفتن ارتباط کودکان امروز با مناظرهای طبیعی

امروزه صنعتی و شهری شدن زندگی مکان‌های طبیعی را به چند روش از کودکان گرفته است:

◀ **تسلط وسایل نقلیه بر فضای شهری:** ماشین‌ها و وسایل نقلیه بر فضاهای بیرونی و برون شهری تسلط پیدا کرده‌اند و کودکان نمی‌توانند با سرعت بالا و جاه‌های وسیع آنها مقابله کنند؛ در نتیجه حوزه فعالیت کودکان محدود شده است (White, 2002).

زندگی شهری و کاهش ارتباط کودکان با بسترهای طبیعی

عدم مدیریت کارآمد و تأثیرات جانبی استفاده از تکنولوژی، موجب آلودگی زیاد محیط‌های طبیعی شده که امکان بازی در فضاهای بیرونی را از کودکان سلب می‌کند.

توانند فرصتی پیدا کنند. (همان).

هستند، از سلامت بیشتری نسبت به دیگران برخوردارند. تأثیرات بلند مدت غیر مستقیم این ارتباط نیز شامل افزایش حس رضایت فرد از محیط خانه، شغل و سلامت روانی است. (Kaplan, 1989).

ب) دلایل زیست محیطی

محیط‌های بیرونی برای آموزش‌های زیست محیطی بسیار مؤثر است. (Fisman, 2001) تجارب کودکی الهام‌بخش کارهایی است که در بزرگسالی انجام خواهد شد (Moore, 1986). در سال‌های اولیه کودکی، کشش تکامل‌دهنده‌ای نسبت به ارتباط با طبیعت وجود دارد که از طریق دسترسی آزاد و ملموس به ناحیه‌ای با ابعاد محدود در یک دوره زمانی طولانی تقویت می‌شود. (White and Stoeklin, 1998; Moore, 1997) طبیعی بازی نمی‌کنند، علاقه‌ای ندارند بدانند چه حیوانات و گیاهانی در آن‌جا زندگی می‌کنند (Nabhan; Antoine, 1993). اگر به کشش غریزی انسان‌ها نسبت به طبیعت در طی سال‌های اولیه زندگی، فرصتی برای پرورش و شکوفایی داده نشود، ممکن است حس «عدم کشش نسبت به طبیعت»^۱ در درون آنها به وجود بیاید. درجه این حس متغیر است و می‌تواند به حس ناراحتی در مکان‌های طبیعی، اهانت به آن‌چه انسان ساز نیست و توسط انسان‌ها مدیریت نمی‌شود و تبدیل طبیعت به زباله‌دانی، منجر شود. (Wilson, 1997).

ج) دلایل تکاملی-تربیتی

ارتباط با محیط‌های بیرونی سالم قسمت مهمی از تکامل کودکان را شامل می‌شود. بر اساس تحقیقات، یادگیری فعال در بسترهای بیرونی تمام جنبه‌های تکاملی کودکان را خواناتر از محیط‌های داخلی برمی‌انگیزاند (Moore and Wong, 1997) تنوعی که در ذات طبیعت وجود دارد موجب افزایش تکامل کودکان می‌شود. محیط‌های طبیعی به کودکان این امکان را می‌دهد که قسمت‌هایی از محیط اطرافشان را تغییر دهند. (Chillman, 2004).

محیط طبیعی در حیطه‌های زیر موجب تکامل کودکان می‌شود:

■ **تکامل درک از محیط:** چگونگی تجربیات کودکان امروز، تکامل و درک از محیط طبیعی و فرهنگی آنها را شکل می‌دهد. در دوران کودکی، ما وابستگی عمیقی را با مکانی که در آن بزرگ می‌شویم

«**اشتغال همسایگان:** به علت مشغولیت همسایگان، کودکانان نظارت سابقی که در گذشته برای بازی کردن توسط همسایگانمان تأمین می‌شد را از دست داده‌اند. از این رو دسترسی کودکان به محله‌هایشان محدودتر شده است. (Malone and Tranter, 2003).

«**گذران وقت با بازی‌های مجازی و عدم تحرک کافی برای رشد:** بچه‌های امروز بیشتر وقت آزاد خود را با تلویزیون، رایانه و بازی‌های رایانه‌ای، به علت جذابیت آنها، می‌گذرانند. به علاوه محله‌های آنها فضای بازی بیرونی ندارد. به همین دلیل جاقی و بیماری کودکان به علت عدم تحرک آنها تبدیل به یکی از مشکلات شهرنشینی می‌شود. (White, 2002).

«**عدم فرصت بازی به علت مشغولیت‌های زندگی:** زندگی کودکان توسط بزرگسالان با ثبت نام آنها در کلاس‌های ورزشی، درسی و غیره، منظم و ساختارمند شده است که موجب می‌شود آنها فرصت کمی برای بازی و ارتباط با طبیعت داشته باشند. (White, 1998).

ضرورت بازگرداندن منظرهای طبیعی به محیط کودکان

الف) دلایل روانشناسی-زیستی

انسان‌ها به صورت ژنتیکی با کششی احساسی و موروثی نسبت به طبیعت و سایر موجودات زنده دارند (Wilson, 1993). یعنی همان‌طور که انسان‌ها نیاز به ارتباط با دیگران آفریده شده‌اند، به طبیعت، به ویژه به موجودات زنده اطراف خود نیز نیاز شدید و عجیبی دارند. (Kellert, 2002) در این بین بچه‌ها نیز کشش خاصی نسبت به طبیعت دارند. علاوه بر این بچه‌ها بازی در منظرهای طبیعی دست نخورده را، به علت تنوع و بی‌انتها بودن آن، به محیط‌های طراحی شده، بیشتر ترجیح می‌دهند (Maxey, 1999 ; Cunningham, Jones and Taylor, 1994) تحقیقات زیادی نیز نشان می‌دهد که محیط‌های طبیعی بیرونی در کاهش استرس و سلامت روانی مؤثر است (Lewis, 1996; Naomi, 2003; Kaplan, 1973). در تحقیق بر روی افراد بزرگسال در مورد تأثیر وجود محیط‌های طبیعی در نزدیکی انسان‌ها، این نتایج به دست آمد که ارتباط نزدیک با طبیعت پیامدهای فوری مانند لذت بردن و حس خوشی، تمدد اعصاب و کاهش میزان استرس دارد و تندرستی فیزیکی تحت تأثیر چنین ارتباط‌هایی می‌باشد. افرادی که با گستره‌های طبیعی در تماس

اگر به کشش غریزی انسان‌ها نسبت به طبیعت در طی سال‌های اولیه زندگی، فرصتی برای پرورش و شکوفایی داده نشود، ممکن است حس «عدم کشش نسبت به طبیعت» درون آنها به وجود بیاید.

بسترهای طبیعی حس کنجکاوی در کودکان را بر می‌انگیزد

در خود شکل می‌دهیم و تصویر این مکان را باقی عمرمان در ذهن خود نگه می‌داریم. (Lynch, 1984) برای ایجاد حس مکان، نیاز بیشتری به ارتباط مستقیم با ویژگی‌های طبیعی مکان، خاک‌ها، مناظرها و حیات وحش وجود دارد. این حس در محیط‌های شهری که طبیعت در آن تبدیل به قطعات کوچک دورافتاده‌ای شده است، کمتر ایجاد می‌شود. (Orr, 1992).

■ **تکامل شناختی و احساسی:** هر چقدر کودک سن کم‌تری داشته باشد بیشتر از طریق فعالیت بدنی و حواس خود یاد می‌گیرد. تنوع و پربار بودن بسترهای طبیعی، نسبت به محیط‌های داخل ساختمان، موجب تکامل شناختی، فیزیکی و احساسی بیشتری می‌شود (Fisman, 2001). محیط‌های طبیعی با تکامل شناختی کودکان از طریق ایجاد فرصت‌هایی برای کاوش، تجربه و بازی (Hart, 1994) موجب تکامل مهارت‌های دیداری، برهان‌پردازی و تمرکز در کودکان می‌شود. (Pyle, 2001; Fjortoft; Sageie, 2000).

■ **تکامل حس استقلال:** محیط‌های بیرونی برای پرورش استقلال و خودمختاری کودکان مهم است. فضای بیرونی به کودکان امکان می‌دهد که تجربه‌های جدیدی کسب کنند درحالی که از فرد مراقب خود فاصله بیشتری داشته باشند. اگرچه امکان تکامل کودکان در محیط‌های بسته داخل ساختمان وجود دارد اما، فضاهای امن بیرونی موجب افزایش مهارت کودکان در کسب تجربه‌ها به صورت طبیعی و مستقل نیز می‌شود. (White and Stoecklin, 1998).

■ **تکامل مهارت‌های فیزیکی و بالا بردن اعتماد به نفس:** محیط‌های طبیعی پتانسیل برانگیختن و تشویق بچه‌ها به شروع انواع بازی را دارند که این امر به بچه‌ها امکان رقابت، پرورش مهارت‌های فیزیکی و اعتماد به نفس از طریق جستجو و کاوش را می‌دهد. (Fjortoft; Sageie, 2000; Stoneham, 1997; Fisman, 2001).

■ **تکامل خلاقیت:** تکامل خلاقیت کودکان معمولاً با محیط بیرون در ارتباط است. برای این که کودک بتواند چیزی را درک کند باید خود آن را بسازد و دوباره آن را اختراع کند تا افرادی خلاق پرورش داده شوند (Piaget, 1962). بنابراین اهمیت رفتارهای کاوشی در تکامل هوشی کودک به ویژه مهارت‌های حل مسائل و خلاقیت کودکان درک می‌شود که منظرهای طبیعی این فرایند یادگیری را تقویت می‌کند. محیط‌های طبیعی محرکی برای تکامل مهارت‌های شناختی مرتبط با تفکر منتقدانه، پرس و جوی خلاق، حل مسائل، یادآوری اطلاعات و تکامل خلاقیت است. (Ulrich, 1993; Chillum, 2004).

محیط‌های طبیعی نسبت به زمین‌های بازی که با هدف ساخته شده‌اند، برتری دارند زیرا محیط‌های طبیعی، بازی خلاقانه و متنوع‌تری را برمی‌انگیزند (Fjortoft; Sageie, 2000; Moore and Wong, 1997). هنگام استفاده کودکان از وسایل بازی مصنوعی در زمین بازی، سلسله مراتب بر اساس صلاحیت قابلیت‌های بدنی به وجود می‌آید، درحالی که وقتی عناصر طبیعی به سایت اضافه شوند، سلسله مراتب، کمتر بر اساس قدرت بدنی بوده و بیشتر بر اساس زبان فرماندهی، خلاقیت و ابداع آنها در مورد اینکه فضا چگونه می‌تواند تغییر کند، است. (Herrington; Studtmann, 1998).

■ **تکامل روابط اجتماعی:** قسمتی از یادگیری و بزرگ شدن کودکان، توانایی شرکت در کار گروهی است. تحقیق در مورد یک مدرسه در «برکلی»^۲ که زمین مدرسه خود را از آسفالت به سبزه، آب و گیاهان تبدیل کرده بود، نشان داد که بچه‌ها روابط اجتماعی مثبت‌تر در این نواحی دارند. (Moore and Wong, 1997). همچنین نشان داده شده که بازی در محیط‌های طبیعی تأثیر مثبتی در پرورش مهارت‌های اجتماعی و رفتاری از طریق یادگیری نحوه مشارکت و سهیم شدن با دیگران دارد. (Fjortoft; Sageie, 2000; Stoneham, 1997).

بچه‌ها دوست دارند در کنار محیط‌های طبیعی با دوستان خود خلوت کنند

تنوع و پربار بودن بسترهای طبیعی، نسبت به محیط‌های داخل ساختمان، موجب تکامل شناختی، فیزیکی و احساسی بیشتر در کودکان می‌شود. همچنین محیط‌های طبیعی، محرکی برای تکامل مهارت‌های شناختی مرتبط با تفکر منتقدانه، پرس و جوی خلاق، حل مسائل، یادآوری اطلاعات و تکامل خلاقیت است.

نتیجه گیری

با توسعه شهرنشینی و گسترش فضاهای مصنوعی بسیاری از محیط‌های طبیعی، که در گذشته بستری برای بازی و فعالیت کودکان بوده‌اند، از بین رفته‌اند. کودکان کمتر فرصتی برای تماس با طبیعت دارند و در نتیجه از منافع بی‌شمار آن محروم مانده‌اند. با توجه به اهمیت محیط‌های طبیعی برای پرورش احساس، شناخت، خلاقیت و تکامل اجتماعی کودکان، در برنامه‌های توسعه شهری باید هر چه بیشتر برای بازگرداندن طبیعت به منظر شهری و تماس آن با کودکان تلاش نمود. بدین ترتیب نسلی پرورش خواهد یافت که در تعادل ادراکی از محیط به‌سرمی‌برد و ارزش‌های نهفته در طبیعت برای رشد انسان‌ها را قادر خواهد دانست و نسبت به نابودی آن بی‌تفاوت نخواهد بود.

بی‌نوشت‌ها

۱. Biophobia

Berkeley, CA ۲

با مشارکت در پروژه‌های طبیعت‌سازی بچه‌ها حس مسئولیت نسبت به طبیعت پیدا می‌کنند

منابع تصاویر

- www.natronabaus.org
- www.everestuncebsored.org
- www.greeningfamilies.com
- www.staunton.va.us
- www.davisrealstateblog.com

منابع

- Chillman, Barbara (2004) *Do School Grounds Have a Value as an Educational Resource in the Secondary Sector?* Sussex University. Learning through Landscapes.
- Cunningham, C. Jones, M and Taylor, N (1994) *The child-friendly neighbourhood: some questions and tentative answers from Australian research*, International Play Journal, vol 2, pp 79-95.
- Fisman, Lianne (2001) *Child's Play: An empirical study of the relationship between the physical form of schoolyards and children's behavior*. MEdSc. available at: http://www.yale.edu/hixon/research/pdf/LFisman_Playgrounds.pdf, (visited on Jan. 10, 2008).
- Fjortoft, I.; Sageie, J (2000) *The Natural Environment as a Playground for Children: Landscape Description and Analyses of a Natural Landscape*. Landscape and Urban Planning, 48(1/2) : 83-97.
- Hart, Roger (1994) *The Right to Play and Children's Participation*. the child's right to play. Article 31. Birmingham, England. Available Online: http://www.pps.org/urbanparks/right_to_play.html, (visited on Feb. 24, 2008).
- Herrington, S.; Stüdtmann, K (1998) *Landscape Interventions: New Directions for the Design of Children's Outdoor Play Environments*. Landscape and Urban Planning, 42(2-4): 191-205.
- Kaplan, Rachel (1973) *Some Psychological Benefits of Gardening*. *Environment and Behavior*, Vol. 5, No. 2, pp. 145-61. Kaplan, Rachel and Stephen (1989) *The Experience of Nature*. New York: Cambridge University Press.
- Kellert, Stephen R (2002) *Experiencing Nature: Affective, Cognitive, and Evaluative Development*. Children and Nature: Psychological, Sociocultural, and Evolutionary Investigations. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Lewis, Charles A (1996) *Green Nature/Human Nature: The Meaning of Plants in Our Lives*. Urbana: University of Illinois Press
- Lynch, Kevin (1984) *Coming Home: The Urban Environment After Nuclear War*.
- Malone, K. & Tranter, P. (2003). *Children's environmental learning and the use, design and management of school grounds*. Children, Youth and Environments, 13 (2), Accessed June 9, 2009 from cye.colorado.edu
- Maxey, I (1999) *Playgrounds: From Oppressive Spaces to Sustainable Places?*, Built Environment 25(1): 18-24.
- Moore, R.; Wong, H (1997) *Natural Learning*. Berkeley, CA: MIG Communications.
- Moore, R.C (1986) *Childhood's domain*. London: Croom Helm (Reprint, Berkeley, CA: MIG Communications, 1990).
- Nabhan, G.P.; St. Antoine, S (1993) *The loss of floral and faunal story: The Extinction of Experience*. In S.R. Kellert & E.O. Wilson (Eds.), *The Biophilia Hypothesis*. Washington, DC: Island Press/Shearwater.
- Orr, D (1992) *Ecological Literacy: Education and the Transition to a Postmodern World*. New York: State University of New York Press.
- Piaget, J (1962) *Play, dreams and imitation in childhood*. New York: W.W. Norton.
- Pyle, Robert (2001) *Eden in a Vacant Lot: Special Places, Species and Kids in the Community of Life*. Cited in Fisman, Lianne (2001).
- Rivkin, Mary (1997) *Why Create a Schoolyard Habitat Movement: What it is and Why Children Need it*. Early Childhood Education Journal, 25 (1).
- Sachs, Naomi (2003) *Healing Landscapes*. arCA, Vol. 03.4, pp. 36-39 & 51.
- Stoneham, Jane (1997) *Health Benefits*. Landscape Design, February: 23-26.
- Ulrich, Roger S (1993) *Biophilia, Biophobia, and Natural Landscapes*. In Stephen R. Kellert and Edward O. Wilson (Eds.) *The Biophilia Hypothesis*, Washington, D.C: Island Press/Shearwater: pp. 74-137
- White, Randy; Stoecklin, Viki (1998) *Children's outdoor play and learning environments: returning to nature*. Early Childhood News magazine. March/April available at <http://www.whitehutchinson.com>, (visited on Apr. 25, 2008).
- White, Randy (2002) *Benefits for children of play in Nature*. White Hutchinson Leisure and learning group. available at: <http://www.whitehutchinson.com>, (visited on Apr. 25, 2008).
- Wilson, Ruth (1993) *Fostering a sense of wonder during the early childhood years*. Columbus, OH: Greyden.
- Wilson, Ruth (1997) *The Wonders of Nature - Honoring Children's Ways of Knowing*. Early Childhood News, 6(19).